

3. *Moving to the European Union?* // <http://ec.europa.eu/immigration/tabHome.do>
4. *Migration and Skills: Successful Labour Market Integration through Recognition of Professional Qualifications* // <http://seminars.eipa.eu/en/activities09/show/&tid=5914>
5. *Violence against female migrants* // <http://ec.europa.eu/justice/grants/results/daphne-toolkit/en/node/2144>; HEIRAT III - Female Marriage Migrants - Awareness Raising and Violence Prevention // <http://ec.europa.eu/justice/grants/results/daphne-toolkit/en/node/2316>
6. *Erasmus+ helping refugees. Education and migrants* // http://ec.europa.eu/education/policy/migration/index_en.htm
7. *Nationaler Aktionsplan Integration* // http://www.bmi.bund.de/DE/Themen/MigrationIntegration/Integration/Nationaler-Aktionsplan-Integration/nationaler-aktionsplanintegration_node.html; http://www.bmi.bund.de/DE/Themen/MigrationIntegration/Integration/Nationaler-Aktionsplan-Integration/nationaler-aktionsplanintegration_node.html; [jsessionid=287C8A961C40D5D21374CBFD526CF753.2_](http://www.bmi.bund.de/DE/Themen/MigrationIntegration/Integration/Nationaler-Aktionsplan-Integration/nationaler-aktionsplanintegration_node.html)
8. *The Islamization of Germany in 2015* // <http://www.gatestoneinstitute.org/7199/germany-islamization>
9. *Grüner Plan für eine bessere Flüchtlingspolitik* // <http://www.gruene.de/themen/ein-wanderungsgesellschaft/gruener-plan-fuer-eine-bessere-fluechtlingspolitik.html>
10. *Flüchtlingspolitik* // <http://www.fdp.de/content/freie-demokraten-zur-fluechtlingskrise>
11. Cameron D. David Cameron's EU speech: full text. 28 November 2014 // <http://www.bbc.com/news/uk-politics-30250299>

(англійською перекладено особисто автором статті)

УДК 37.018.3-058.862(477)''19''

НАРІЖНА Лідія

канд. пед. наук, ст. викладач кафедри іноземних мов, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. Г.Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116
E-mail: lidijanik@gmail.com

МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІНТЕРНАТНИХ УСТАНОВ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація. У статті проаналізовано систему методів соціально-виховної діяльності інтернатних закладів України першої половини ХХ ст. Розглянуто питання щодо організації соціально-виховної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, які залишилися без піклування батьків. Наведено приклади методів соціалізації вихованців конкретних інтернатних закладів початку ХХ ст.

© Наріжна Л., 2019

Ключові слова: діти-сироти, соціально-виховна діяльність, дитячий будинок, дитяче містечко, інтернатні заклади, методи соціалізації, суспільна поведінка, соціальний досвід.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Відомо, що соціально-виховний процес інтернатних закладів відрізняється від виховання дітей у сім'ї в першу чергу ізольованістю від зовнішніх впливів і браком засобів для індивідуального підходу. Тому, важливим є вивчення методів соціально-виховної діяльності інтернатних установ першої половини ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Досить широке коло питань з історії соціального виховання в Україні висвітлене в працях М. Грищенка, М. Гриценка, О. Філіппова, А. Сивця та інших науковців. Питання становлення та розвитку інтернатних закладів на початку ХХ ст. було розглянуто в дисертаційних роботах А. Аблятипова, В. Покася, Л. Артюшкіної, А. Полянничко. Вивченню різних форм та методів соціалізації безпритульних дітей присвятили свої дослідження Я. Чепіга, В. Зінковський, І. Соколянський, К. Давиденко, О. Музиченко, Т. Лубенець, та ін.

Формулювання цілей статті. Метою статті є проведення аналізу методів соціально-виховної діяльності інтернатних установ першої половини ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Методи соціального виховання дітей в умовах інтернатних закладів першої половини ХХ ст. не використовувались окремо, а доповнювали та витікали один з одного. Вони змінювалися, вдосконалювалися зі зміною умов, у яких вони реалізовувалися. Метод – це послідовність тих кроків, які ми робимо у напрямі до наміченого пункту [1].

Р. Новгородський у своїй книзі «Соціалізація особистості: історико-теоретичний аспект» виділяє такі методи соціально-виховної роботи:

- методи формування свідомості особистості (бесіда, лекція, дискусія, інструктаж, роз'яснення, диспут, переконання, навіювання, метод прикладу);

- методи формування досвіду суспільної поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, привчання, створення виховних педагогічних ситуацій тощо);

- методи стимулювання діяльності та поведінки (соцзмагання, метод покарання, метод заохочення, трудовий метод);

- методи контролю та аналізу ефективності виховання (облік, спостереження, звіт, аналіз суспільно корисної праці) [2].

Аналіз наукових праць О. Залужного та ін. дає змогу зробити висновок, що основним методом соціального виховання досліджуваного періоду була бесіда, що спочатку мала довідковий характер, а з часом стала більш поглибленою. Науковці пропонували такі вимоги щодо проведення бесіди:

- обирати активну, життєво важливу тему бесіди для її учасників;
- проводити бесіду спокійним, рівним голосом, щоб дитина відчула, що все відбувається тільки в її інтересах;
- урахувати вікові особливості дітей, їх запити та інтереси;
- дітей необхідно залучати до аналізу подій, вчинків, явищ суспільного життя і формувати на цій основі ставлення до навколишньої дійсності;
- створити необхідний емоційний фон, психологічний комфорт під час бесіди;
- провести попередню підготовку до бесіди тощо.

У Дергачівському дитячому будинку «Трудова колонія» для ведення бесід культурно-просвітницького спрямування дітей ділили на 4 групи за загальним розвитком, для бесід виховного характеру – за віком. У вільний час з вихованцями інтернатних установ велися бесіди на теми з прочитаної художньої літератури або статей. З дітьми старшого віку влаштовувалися бесіди на політичні теми. Вихованці з цікавістю відносилися до питань поточних політичних ситуацій, обговорювали ряд питань, що в свою чергу пробуджували в них нові думки і питання політичного характеру. [3].

Під час проведення свят основними методами були: бесіда, роз'яснення, диспут, розповідь, лекція, метод прикладу, виступ, маніфестація, переконання, доповідь, інструктаж тощо. За допомогою цих методів діти набували певного життєвого досвіду, формували свою суспільну свідомість, організовували свою діяльність.

У дитячих містечках Полтавщини [4, 77] під час набуття навичок колективної праці використовувалися такі методи, як інструктаж, роз'яснення, лекція. Цими методами вихователі впливали на свідомість дітей, прищеплювали їм норми і правила поведінки, допомагали вихованцям засвоїти життєво необхідні навички та застосовувати їх на практиці. Лекція – це послідовний виклад систематизованих узагальнених знань, а інструктаж – це виклад значно вужчої ніж у лекції інформації. Роз'яснення виступало як метод отримання інформації за допомогою словесного спілкування.

У досліджуваній період в інтернатних закладах використовувався метод переконання, що ґрунтується на зверненні вихователя до свідомості,

почуттів, життєвого досвіду дітей із метою формування свідомого ставлення до норм поведінки. Тісно пов'язаний з цим методом – метод прикладу, який впливає на поведінку і свідомість учня конкретними зразками наслідування. Я. Чепіга зазначає, що всі знання дитини, «всі переконання і поведінка з початку і до кінця побудовані на принципі наслідування, повторення дій, вчинків, думок старших і навколишнього осередку» [5, 228].

До групи методів формування досвіду суспільної поведінки відносились такі методи, як створення виховних педагогічних ситуацій, педагогічна вимога, громадська думка тощо. Вони передбачали формування у дітей позитивного досвіду суспільної поведінки [4-8]. Вважалося, що оточення, в якому виховується дитина – оточення соціальне і має вплив на суспільну поведінку вихованців інтернатних закладів.

Серед методів стимулювання діяльності та поведінки вихованців інтернатних закладів першої половини ХХ століття значне місце належить соцзмаганням. Даний метод формував у дітей морально-етичні цінності (патріотизм, героїзм та ін.), трудові і суспільні навички [2].

В інтернатних установах соцзмагання могли організовуватися серед будь-яких дитячих угруповань (ланок, дитячих комісій, майстерень, бригад тощо). Кількісний і якісний склад учасників добирався залежно від вікових особливостей дітей та організованості дитячого колективу.

Під час змагань у дітей виявляються творчі здібності, розвиваються інтереси, активізується пізнавальна діяльність, формується світогляд.

Методи покарання були спрямовані на виявлення та обмеження негативного впливу оточуючого середовища та недопущення негативних вчинків у майбутньому. Методи фізичного покарання були заборонені в інтернатних закладах.

У дитячих містечках Полтавського та Харківського округів в окремих випадках дозволялося застосовувати такі методи покарання, як ізоляція дитини від життя дитячого колективу; зауваження з попередженням про запис до характеристики; обмежене спілкування вихователя з дитиною протягом доби; наряд на працю; розгляд питань про негативну поведінку на групових зборах інтернатної установи; виключення з клубу на кілька днів тощо [8, 129; 5, 77-78]. Дані методи виховання використовувалися відносно дітей з девіантною поведінкою.

Слід відзначити, що група методів покарання більш дієва в межах колективних форм соціалізації, що сприяє формуванню умінь та навичок спільної діяльності, проведення дозвілля, організації режиму життєдіяльності дітей, засвоєнню норм та правил суспільної поведінки.

Аналіз архівних документів свідчить, що використання в установах інтернатного типу методів покарання в деяких випадках мало негативні

результати (втеча з дитячого будинку, конфлікти вихователів з вихованцями тощо).

Тісно пов'язані з методами покарання і методи заохочення, серед яких у досліджуваній період широко використовувалися нагородження різними подарунками, відзнаками (книжками, медалями, похвальними листами, портретами відомих політичних діячів тощо), які сприяли формуванню в дітей цілеспрямованості у набутті нового досвіду.

Аналіз праць науковців свідчить, що у використанні методів заохочення важливо керуватися принципами об'єктивності та справедливості оцінюванню діяльності вихованців, що сприятиме ефективній соціалізації.

Аналіз архівних джерел показав, що трудовий метод займав провідне місце в багатьох дитячих будинках і дитячих містечках досліджуваного періоду. До інтернатних закладів прикріплялися майстри, розроблялися умови роботи майстерень (кравецьких, шевських, слюсарно-кузнечних, теслярних, бондарних, злотницьких, штукатурних, ліварних, друкарень тощо).

Дергачівський дитячий будинок «Трудовой поселок» мав досить велике господарство: пахотну землю, сінокос, ліс, садок, городи, млин і т.д. В Ольшанському дитячому будинку вихованці у літній період працювали в полі, саду, городі (пололи картоплю, збирали хліб, збирали фрукти та займались сушкою) [3, 121]. У дітей розвивалася відповідальність, ініціативність, самоуправління, самосвідомість.

Соціально-виховна робота в інтернатних закладах потребувала постійного контролю. До групи методів контролю та аналізу ефективності виховання слід віднести облік, спостереження, звіт, аналіз суспільно-корисної праці та ін.

Аналіз архівних матеріалів свідчить, що метод обліку використовувався як передумова для подальшого вдосконалення та поглиблення здійсненої роботи з вихованцями інтернатних закладів. У «Тимчасовому положенні про дитячі установи» був розділ «Облік роботи дитячих установ», у якому зазначалося, що в усіх дитячих установах проводиться щоденний облік роботи, а вкінці кожного триместру дитячі установи організують публічний звіт проведеної роботи, маючи на меті виявити досягнень дитячих установ у внутрішній організації, зв'язку з суспільством, а також умінь та навичок дітей. Облік проводився у формі виставки дитячих робіт, дитячих «вечорів або «ранків», спектаклів або комбінації цих форм з доповідями дітей і засідання Ради про виконану роботу [8, 51].

Метод спостереження супроводжував різні форми соціально-виховної діяльності інтернатних закладів досліджуваного періоду. Даний метод передбачав визначення теми спостереження, об'єкта, предмета

дослідження, завдань. Отримана інформація записувалася у зошити спостереження для подальшого її використання в інших формах роботи (конференціях, виставках, звітах тощо). Цей метод сприяв розвитку у дітей спостережливості, допитливості, уважності тощо.

Особливо цінним, на нашу думку, в умах інтернатних закладів, був метод аналізу результату суспільно корисної праці. Результати суспільно корисної праці вихованців фіксувався у звітах колективу, групи або у записах в індивідуальному щоденнику. Особливу роль відіграла організація звітних ярмарок виробленої продукції.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Необхідно зазначити, що кожен із проаналізованих методів соціально-виховної діяльності інтернатних закладів першої половини ХХ ст. не використовувався самостійно, а доповнював інший, або виходив з попереднього.

Таким чином, проаналізовані групи методів соціального виховання давали можливість охопити велику частину вихованців інтернатних установ і були достатньо ефективними за умови кваліфікованого педагогічного керівництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зиньковский О. С. О социальном воспитании. К.: Всеукр. кооп. изд. союз, 1920. 64 с.
2. Новгородський Р. Г. Соціалізація особистості: історико теоретичний аспект (20-ті рр. ХХ ст.) [Текст]: навч. посіб. / Ніжин. Держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин: [б.в], 2013. 273 с.
3. Отчеты о пед. работе в детских домах. ДАХО Ф.Р. 103. Оп. 1. Д. 150, 1920-1921. с. 91.
4. Матеріали про роботу дитячих містечок інтернатного типу в Полтавському й Харківському округах. ЦДАВОВУ Ф. 166. Оп. 6. Спр. 2432. 122 с.
5. Чепіга Я. Вибрані педагогічні твори: навч. посіб. / Інститут педагогіки АПН України / упоряд. Л. Д. Березівська. Х.: ОВС, 2006. 327с.
6. Матеріали про становлення й розвиток соціального виховання на Україні, 1923. ЦДАВОВУ Ф. 166. Оп. 3. Спр. 861. 222 с.
7. Матеріали Всеукраїнської наради по дитячому руху. ЦДАВОВУ Ф. 166. Оп. 4. Спр. 845. 200 с..
8. Тимчасове положення Наркомосу УРСР про дитячі установи соціального виховання УРСР. ЦДАВОВУ Ф. 166. Оп. 6. Спр. 876. с. 1-149.

Стаття надійшла до редакції 06.07.2016

НАРИЖНАЯ Лидия

канд. пед. наук, ст. преподаватель кафедры иностранных языков,
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Г.Батюка, 19, г. Слов'янськ, Донецкая обл., Украина, 84116

E-mail: lidiiianik@gmail.com

**МЕТОДЫ СОЦИАЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ
ИНТЕРНАТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА**

Резюме. В статье проанализирована система методов социально-воспитательной деятельности интернатных учреждений Украины первой половины XX в. Рассмотрены вопросы организации социально-воспитательной работы с детьми-сиротами и детьми, оставшимися без попечения родителей. Приведены примеры методов социализации воспитанников конкретных интернатных заведений начала XX в.

Ключевые слова: дети-сироты, социально-воспитательная деятельность, детский дом, детский городок, интернатные учреждения, методы социализации, общественное поведение, социальный опыт.

NARIZHNA Lidiia

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.), Senior Lecturer at
the Department of Foreign Languages Donbas state pedagogical
university, Sloviansk, Ukraine

G.Batuka St., 19, Sloviansk, Doneck region, 84116

E-mail: lidiiianik@gmail.com

**METHODS OF SOCIO-EDUCATIONAL WORK OF BOARDING
INSTITUTIONS OF THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY**

The article analyzes the system of methods of socio-educational work of boarding institutions of Ukraine in the first half of the 20th century. The organization of social and educational work with orphans and children left without parental care was considered. There are examples of methods of socialization of pupils in boarding institutions.

It is found that socio-educational work of boarding institutions required constant monitoring. To the group of control and analysis of the efficiency of education methods the author refers: accounting, monitoring, report, analysis, analysis of the community service, etc.

The analysis of archival materials shows that the method of accounting was used as a prerequisite for further improvement and developing of the work undertaken by the inmates of the boarding institutions. In “Temporary regulations on child institutions” there was the section “Accounting of the work of kindergartens”, in which it was said that at all child care institutions is carried out daily accounting work, but at the end of each term institutions can organize public report of the work done, aiming to identify achievements of children’s institutions in the internal organizations, relations with society, as well as the

abilities and skills of children. Accounting took the form of an exhibition of children`s works, children`s matinees or evenings, performances or a combination of these forms, with reports of children and the meeting of the Board on the work done.

The method of observation was accompanied by various forms of socio-educational activities of boarding establishments of the study period. This method involved the definition of the topic of observation, an object, a subject, a task. The information obtained was recorded in the notebook of observation for further use in other forms (conferences, exhibitions, reports, etc.). This method contributed to the development in children the skills of observation, curiosity, attentiveness.

Especially valuable, in author`s opinion, in conditions of boarding institutions was the method of analysis of the results of socially useful work. The results of socially useful work of the pupils were recorded in the records of the team, group or individual entries in the diary. The organization of final fairs of produced products played a special role.

Keywords: orphans, social and educational activities, boarding institutions, orphanages, methods of socialization, social behavior, social experience.

REFERENCES

1. Zynkovskyi O. S. O sotsyalnom vospytanyy. K.: Vseukr. koop. yzd. soiuz, 1920. 64 s.
2. Novhorodskyi R. H. Sotsializatsiia osobystosti: istoryko teoretychnyi aspekt (20-ti rr. XX st.) [Tekst]: navch. posib. / Nizhyn. Derzh. un-t im. Mykoly Hoholia. Nizhyn: [b.v], 2013. 273 s.
3. Otchety o ped. rabote v detskykh domakh. DAKhO F.R. 103. Op. 1. D. 150, 1920-1921. s. 91.
4. Materialy pro robotu dytiachykh mistechok internatnoho typu v Poltavskomu y Kharkivskomu okruhakh. TsDAVOVU F. 166. Op. 6. Spr. 2432. 122 s.
5. Chepiha Ya. Vybrani pedahohichni tvory: navch. posib. / Instytut pedahohiky APN Ukrainy / uporiad. L. D. Berezivska. Kh.: OVS, 2006. 327s.
6. Materialy pro stanovlennia y rozvytok sotsialnoho vykhovannia na Ukraini, 1923. TsDAVOVU F. 166. Op. 3. Spr. 861. 222 s.
7. Materialy Vseukrainskoi narady po dytiachomu rukhu. TsDAVOVU F. 166. Op. 4. Spr. 845. 200 s..
8. Tymchasove polozhennia Narkomosu URSR pro dytiachi ustanovy sotsialnoho vykhovannia URSR. TsDAVOVU F. 166. Op. 6. Spr. 876. s. 1-149.

(англійською мовою перекладено особисто автором статті)